

Pilkhoffer Mónika

Egy kortárs szobor, mint történelmi forrás (Makra Zoltán – Palatinus Dóra: 37 négyzetméter)

Tanulmányomban egy történelmi kontextussal rendelkező, a helyiek identitását erősíteni, a lakóhelyükhöz kapcsolódó érzelmi viszonyulásukat újrafogalmazni óhajtó, érdekes és látványos, nemrég felavatott uránvárosi szobor történelmi forrásként való feldolgozásának lehetőségeit szeretném bemutatni. Először a szobor megszületésének körülményeit, majd magát a műalkotást ismertetem, végül azokról a módszerekről teszek említést, amelyek során különböző eszközökkel és formában, a tanulók korosztályi sajátosságát figyelembe véve szólaltatható meg egy kortárs műalkotás.

A szobor megszületése: a tervpályázat

Makra Zoltán és Palatinus Dóra 37 négyzetméter című szobra a Dél-Dunántúli Építész Kamarának az Európa Kulturális Fővárosa projekt keretében megrendezett Építészet és Kontextus címet viselő programsorozatába illeszkedve valósult meg. A Kamara az Aix-en-Provence-i Vasarely Alapítvánnyal együttműködve 2010 márciusában írta ki azt a pályázatot, mely a „Victor Vasarely Nemzetközi művészeti pályázat a köztéri művészetért” címet kapta. A pályázati felhívás nem tartalmazott műfaji megkötéseket, de a kiíró rögzítette, hogy előnyben részesítik a „kisléptékű, urbanisztikai és szociális összefüggésekre reagáló műveket”, valamint „a műalkotásnak összhangban kell lennie a kijelölt helyszín városi, urbanisztikai, és szocio-kulturális összefüggéseivel”. A kurátori koncepció még jobban hangsúlyozta, hogy a zsűri a köztéri művészetnek azt az ágát preferálja, melyben az alkotó nem csak platformnak, lábazatnak tekinti a műalkotás környezetét, hanem amiben a művész a tér elkötelezettjévé válva műalkotását interakcióba hozza a térrel, annak történelmi, társadalmi vetületével. A pályázat két helyszínt nevezett meg: a Király utca – Búza tér kereszteződését, mely a Zsolnay Kulturális Negyedbe való továbbhaladás szempontjából vált érdekessé, illetve Uránváros főterét, ahol a művészeti beavatkozástól a lakók helyvel való azonosulásának elmélyülését várták. A 2010. augusztus 5-i határidőig 34 pályamű érkezett be. A 40 000 eurós költségvetésű beruházás győztes pályamunkáját 5000 euróval jutalmazták. Az Uránbányász térre szánt Makra-Palatinus szobor mellett a német Roland Schön és a spanyol Sergio García-Gasco Lominchar pályaműveit díjazták. Az EKF szellemisége jegyében a tervpályázat eredményhirdetése után lakossági fórumot rendezett az Építészkamara, ahol az uránvárosi emberekkel is megismertették a szobrot a városban élő fiatal alkotók. A 37 négyzetméter című műalkotás ünnepélyes felavatására 2011. augusztus 31-én került sor.

A szobor

A szobor a bányász lakótelep másfél szobás, 37 négyzetméteres típuslakásának pontos mása. Az alkotás a művészek intenciói szerint az otthon, a helyhez kötődés témájával foglalkozik. Ötletét a művészek személyes élménye adta: a 40 éve a lakótelepen élő rokon, Rózsi néni lakása, melyben összekapcsolódik saját életének és Uránvárosnak a története. A köztéri alkotásban méretarányosan megtalálható a konyha, fürdő, folyosó és a másfél szoba, ugyanabban az elrendezésben, mint az eredeti lakásban. A konstrukció azonban statikus helyzetéből kibillentve, az egyik sarkára állítva emelkedik ki a talajból. (Az eredeti elképzelés szerint a szobrot 3 méterrel a járdaszint alá süllyesztették volna, de ennek megvalósításáról anyagi okok miatt le kellett mondani.) Ez a meghökkentő elhelyezkedés olyan új térélményt nyújt, mely utat nyit a különböző asszociációknak, és átlényegítik a műalkotást. A korlennyomatnak is tekinthető másfél szobás lakás köztérre való kihelyezésével megszűnik a nyilvános és a privát szféra közti határ, amit az anyaghasználat tovább erősít. Az acélvázra

erősített színes biztonsági üveg hozzájárul ahhoz, hogy a belső tér és a környezet interakcióba lépjen egymással. „Egy lakótelepi környezetben a falak nem csak elválasztanak, hanem össze is kötnek, ez a kommunikatív szerephozza létre az építmények egymást kölcsönösen meghatározó folyamatosságát, tágabb értelemben pedig az itt élők közösségét.” Vasarely művészetéhez, az op art stílusához a szobrot a színes üveglapok fény- és formajátékai, a látványt hangsúlyozó koloritok kapcsolják, ezeken a színes szűrőkön keresztül láttatva Úránváros mindennapi valóságát.

A kortárs művészet és a helytörténet szerepe a tanításban

A kortárs műalkotások általában ritkán válnak történeti forrássá, a történelem tananyag részévé. Szerepet játszik ebben a kortárs művészetnek az a sajátossága, mely az egyértelmű ábrázolás és az esztétikai dimenzió helyett inkább az intellektuálisra helyezi a hangsúlyt: vagyis egy kortárs műalkotásnak nem a tárgyi világ közérthető dokumentálása vagy a gyönyörködtetés az elsődleges célja; a műalkotás megértéséhez és élvezetéhez gyakran csak komoly szellemi erőfeszítésen keresztül vezet az út. Hozzájárulhat mindehhez a pedagógus idegenkedése is a kortárs művészettől. Ezt egy olyan nonfiguratív szobor esetében, ahol még a szobor címe sem ad fogódzót a műalkotás értelmezéséhez, el is lehet fogadni. De sok olyan kortárs műalkotás létezik, amely azon túl, hogy van története, a múltra is reflektál, témáját tekintve egy adott történelmi kor lenyomata, modern emlékmű. Mindemellett a kortárs képzőművészetnek vannak olyan jellemzői, melyek a mindennapi életben is jól kamatoztathatóak: a művész bátorsága, az emberi kreativitás, innováció, a műalkotás befogadáshoz szükséges nyitottság, az értelmezés által megkívánt problémaérzékenység.

Az általam választott szobor azonban nem csak kortárs képzőművészeti, de helyi alkotás is. A szobor bemutatására így nem csak a történelem tananyagába illesztve, a szocialista iparosítás, az új iparvárosok kiépülése témájához kapcsolva, hanem akár külön helytörténeti óra, szakkör tárgyaként is sor kerülhet. A helytörténet különös fontossággal bír nem csak az oktatásban, de a nevelésben betöltött szerepe miatt is. A nehezen megfogható és érthető, elvont történelemmel szemben ugyanis látható és megtapasztalható történeti tudást jelent, mely érzelmi telítettségének köszönhetően hatalmas motiváló tényező. Mindezen túl a helytörténet a képességfejlesztés kiváló terepe is, mivel a múlttal való élményszerű és közvetlen találkozás lehetőségét hordozza magában. Az iskolai pályázatok, országos versenyek (OKTV) alapját jelentő egyéni kutatómunka révén főleg a középiskolai korosztály esetében pedig a tehetséggondozás egyik eszköze is lehet. Mindemellett a lakóhely történelmének ismerete elengedhetetlen a hozzá fűződő megértő, az értékeit ápoló viszony kialakulásának, és a hazaszeretet (lokálpatriotizmus) kialakulásának.

A feldolgozás módszerei:

Kiselőadás: Megvalósítható órai keretek között, egy érdeklődő diák otthoni felkészülésének, egyéni kutatómunkájának eredményeképp.

Történelmi séta: Az iskolának alapvető szerepe van a kultúra iránt érdeklődő felnőttek nevelésében. Emellett a tárgyi források sokkal kisebb szerephez jutnak az oktatás és a kutatás esetében is az írottaknál, pedig pont az újkortól kezdődően hihetetlen módon megnő a számuk. (Ez az egyszerű hétköznapi tárgyakra és a műalkotásokra egyaránt igaz.) A korra jellemző tárgyak nélkül a történelem csak holt stúdium, és a tárgyak bemutatása, elemzése esetében nem mindig megfelelő a képekkel való illusztrálás. Fontos, hogy a séta a tanár által jól előkészített legyen, a gyerekek kapjanak feladatokat (előzetes készülés, kiselőadás a

helyszínen, játékos feladatlap kitöltése utólag a szoborral kapcsolatban,... stb.) a sétához kapcsolódóan.

Manuális tevékenység: A szoborhoz tett kirándulás, séta után a műalkotásról készíthető rajz, makett. Főleg kisebb korosztályok esetében alkalmazott módszer.

Projekt:

A projektmunka a legösszetettebb, a legtöbb képességet fejlesztő, a legnagyobb motivációs erővel bíró formája a téma feldolgozásának. E cselekvésorientált tanulási folyamat során a tanulók önállóan és a csoport tagjaival együttműködve, aktív tanulással szereznek új ismereteket, amely során a tanár nem a mindentudó szerepében tetszeleg, csupán a háttérből segíti a diákok tapasztalatszerzését. Az ismeretek megszerzése mellett ugyanolyan fontos maga a munkafolyamat: az abban megjelenő önálló kutatómunka és gondolkodás, a saját vélemény megfogalmazása, a rendelkezésre álló idő helyes beosztása, az eredmények prezentálása. Mindemellett nem elhanyagolható a munka során keletkező élmények érzelmi hozadéka: a csoport tagjai között jó esetben kialakuló harmonikus munkamegosztás, a közös munka és eredményének sikeres bemutatása felett érzett öröm. Bár a projektmódszer számos nehézséget hordoz magában a tanár munkájára nézve, mint például az időből való kicsúszás veszélye, a diákok értékelésének (az osztályozásnak) a nehézsége, a tanár számára az újszerű szereppel való azonosulás problémája vagy a projekt megszervezésének időigényessége, a módszer kitűnő lehetőséget biztosít a történelem tantárgyra a mai napig amúgy is jellemző frontális oktatás ellensúlyozására, a 21. századi kihívásokra való reagálásra.

A projekt első lépése a téma kiválasztása, és az együttműködő csoportok kialakítása, lehetőség szerint a diákok érdeklődésének, javaslatainak figyelembevételével. Ezt követi a projekt megtervezése, a feladatok elosztása. A nagyrészt a tanulók önálló tevékenységén alapuló megvalósítást a projekt bemutatása, a közös munka eredményének prezentálása zárja.

A 37 nm című szobor projektmódszerrel való feldolgozásához a következő csoportokat és témákat javaslom:

1. csoport:

A bányászat szerepe Pécs életében (ipar, gazdaság, társadalom)

A csoport tagjai szakirodalom segítségével feldolgozhatják, hogy milyen szerepet töltött be Pécs gazdasági életében a bányászat. A témához kapcsolódó feladatok:

- A 19. század közepén kezdődő szénbányászat és a 20. század közepétől meginduló uránérc bányászat összehasonlítása.
- Ábrázolják grafikonon a kitermelt uránérc mennyiségét!
- Milyen hatással volt a bányászat a népesség növekedésére? (itt is készíthető grafikon, diagram)
- Honnan érkeztek a szén- illetve az uránbányászok?
- Milyen életkörülményeik voltak? (nehéz, veszélyes fizikai munka; magas bér; szociális juttatások; társadalmi megbecsültség; életmód) – szakirodalom tanulmányozása mellett a feldolgozás módszereként szóba jöhet ennél a pontnál az interjúkészítés egy volt bányással.

2. csoport:

Uránváros kiépülése

Ennek a csoportnak a tanulói szakirodalom, a helyszín bejárása, fényképezése, régi képek gyűjtése útján dolgozhatják fel a témát. Lehetséges feladatok:

- Uránváros rendezési tervének tanulmányozása (Magyar Építőművészet 1957 és 1975-ös számai), és ez alapján következtetések levonása az utcahálózatra, a lakó- és középületek viszonyára, a zöld területek nagyságára vonatkozóan

- Uránváros bejárása – a helyszínrajz értelmezése a helyszínen, fényképezés
- Régi fényképek, dokumentációk gyűjtése a városrész épüléséről, épületeiről
- Hogyan illeszkedik Uránváros kiépítése Pécs többi városrészének fejlesztésébe? Milyen irányban növekszik még a város, hol valósulnak meg nagyszabású beruházások?
- Érvek gyűjtése Uránváros előnyeiről és hátrányairól
- Milyen problémákkal küzd a városrész napjainkban?

3. csoport:

Az uránvárosi házak, lakások

A csoport tagjai számára a szakirodalom áttanulmányozása, levéltári dokumentációk, tervrajzok elemzése, az itt élőkkel készített interjúk illetve fényképek készítése lehet segítségükre a feladatuk megoldásában.

- Csoportosítsák az Uránváros területén épült lakóházakat az emeletek száma, illetve az építési anyag szerint!
- Milyen stílusban épültek ezek a lakóépületek? Kik tervezték az uránvárosi lakóházakat? Összhangban voltak-e a korszak egyetemes építészeti törekvéseivel?
- Gyűjtsék össze, mekkora méretű (nm, szobaszám) lakások voltak általánosak Uránvárosban!
- Mit jelent a títusterv, a „Cs” lakás?
- Készítsenek interjút egy régóta a lakótelepen élő személlyel!
- Készítsenek fotókat a lakásról, rajzolják le az alaprajzát!
- Kielégítették-e a korabeli igényeket ezek a lakások? (méret, komfortfokozat, közlekedési kapcsolatok, infrastrukturális kapcsolatok)

4. csoport

A művészetek és a bányászat kapcsolata

A diákok a bányászathoz kapcsolódó pécsi műalkotásokat gyűjtik össze szakirodalom tanulmányozása, képek gyűjtése, helyszínek felkeresése segítségével.

- Gyűjtsék össze a bányászathoz kapcsolódó pécsi műemlékeket, alkotásokat!
- Mi biztosította azt, hogy ilyen nagy teret kaptak a műalkotások (köztéri szobrok, reliefek formájában) Uránváros kiépülése során?
- Milyen korábban emelt szobrok állnak Uránváros főterén?
- Készítsenek fényképgalériát az uránvárosi köztéri alkotásokról!
- Mennyire tükröződik az uránvárosi szobrokon a szocialista korszak ideológiája? (Kalló Viktor: Uránbányász kontra Halmágyi István: Csacsi békával c. szobrai)
- Foglalják össze az op art jellemzőit, mutassák be röviden Victor Vasarely munkásságát!
- Milyen más művészeti ágakban jelenik meg Uránváros?

5. csoport

A 37 nm című szobor

A csoport tagjai konkrétan a szoborral kapcsolatos ismereteket gyűjtik össze. Itt elsősorban internetes anyagokra lehet támaszkodni.

- Készítsenek tablót az EKF fő célkitűzéseiről, kulcsprojektjeiről!
- Beszélgetés a szobor alkotóival – kísérlet az alkotás értelmezésére, a szobor elhelyezése korábbi munkáik sorában
- A tervpályázat történetének feldolgozása – a tervpályázati kiírás tanulmányozása, pályaművek, eredmény)
- A mű visszhangja, egyéni értékelés, megítélés (a járókelők véleményének megkérdezése, kommentek olvasása)
- Mennyiben tekinthető sikeres/szép alkotásnak? Tükrözi-e a hely szellemét? Segít-e a helyiek identitásának meghatározásában, a városrészhez való azonosulásban?

- A szobor megtekintése, dokumentálása, fényképek készítése róla

A csoportok munkájának befejezéseként az összegyűjtött anyagot a bemutatás koncepciójának megfelelően válogatni, rendszerezni kell, majd ki kell találni a prezentáció formáját és biztosítani annak technikai feltételeit. A tanár számára a legnagyobb nehézséget jelentő értékelés esetében két megoldás javasolt: vagy a csoport kap egy jegyet (de a tanárnak lehetősége van a nagyon aktív gyerekeket jobbra értékelni) vagy egy összeget kap a csoport, amit egymás között kell jegyre váltva elosztaniuk. Bármelyik megoldást választja is a tanár, az értékelés elengedhetetlen része a projektnek, ez biztosítja azt, hogy a diákok komolyan veszik feladatukat.

Az itt bemutatott módszereken túl csak a tanár kreativitása és lelkesedése szab határt a 37 négyzetméter című szobor feldolgozási lehetőségeinek. De bármelyik módszert választja is a pedagógus, munkájának legfontosabb hozadéka az lehet, ha a művészetre fogékony, az épített környezetet értő és óvó diákokat nevel.